

## МЯСТО И РОЛЯ НА ЕВРЕЙСКАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

(ОТ ОСМАНСКО ВЛАДИЧЕСТВО ДО 30-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ В.)

*Гл. ас. д-р Петя Неделева<sup>1</sup>*

### ВЪВЕДЕНИЕ

Еврейското население е добре прието в българските земи през периода VII – XIV век. В границите на българската държава то се установява трайно, свободно практикува своята религия и обичаи. Създават се условия за формиране на еврейски общини с тяхната специфична организация и управление. В зависимост от различни исторически събития, се променя числеността на тези поселища, като в едни райони те изчезват, а в други се появяват нови. Традиционно към общините функционират сдружения с идеална цел, еврейски училища и обща каса. Повечето спорове между членовете на общината се решават на базата на обичайноправните еврейски разпоредби.

### 1. ЕВРЕЙСКОТО МАЛЦИНСТВО ПРЕЗ ОСМАНСКО ВЛАДИЧЕСТВО

Вълната от еврейски заселници в българските земи продължава и през периода на османското владичество. Турската империя дава убежище на приблизително сто хиляди еврейски преселници, като се надява да се облагодетелства от техните знания и умения. Най-голям е дялът на испанските сефариди - около деветдесет хиляди<sup>2</sup>. Те говорят своя версия на староиспанския език (шпаньол), носят своите специфични обичаи и фолклор. Към тях могат да бъдат прибавени и ашкеназките евреи, прогонени през 1470 г. от Лудвиг Богати, които стигат до българските земи с шлепове по р. Дунав. От Италия пристигат прогонените от папа Пий V евреи. Към тях се присъединяват евреи от Влашко в резултат от политиката на местните власти. По време на Австро-турската война от 1683 – 1699 г.<sup>3</sup> в българските земи пристигат още евреи ашкенази. Те са незначително малцинство от около 5% от многото сефаридски евреи, говорят идиш и също носят и съхраняват своя

---

<sup>1</sup> Гл. асистент по История на българската държава и право, НБУ.

<sup>2</sup> Levy, A. The Sephardim in the Ottoman Empire. Princeton, N.J., 1992.

<sup>3</sup> Хабсбургската империя и Османската империя водят 11 войни през периода XVI в. – XVIII в. с обща продължителност 265 години.

специфична култура. Новите заселници се настаняват главно в градските центрове, където вече имат свои поселища евреите романьоти.

Еврейските преселения в българските земи продължават и през XVIII в., когато еврейски общини се създават в градовете Пазарджик, Варна, Стара Загора, Кюстендил, Сливен, Казанлък и др.

Животът на евреите през периода на османското владичество в българските земи е зависим от политическата обстановка, войните и положението на императорската хазна. Издръжката на войската и огромния административен апарат, както и разходите около потушаването на местни бунтове представляват сериозен разход за хазната. Увеличените разходи водят до увеличаване на данъците, което засилва недоволството на населението. Особено засегнати от увеличението на данъците са търговците и занаятчиите. Инфлацията и честата обмяна на турските монети носят загуби на евреите. Това е причина те да предпочитат да търгуват със златни монети, които запазват своята стойност.

При завладяването на Сердика османците установяват наличието на няколко еврейски общини, чиито членове говорят различни езици – грекос, ашкенази, франкос и др. Еврейски синагоги и общности има и при превземането на Търново от султан Баязид I през 1393 г. В отбраната на града участие взимат голяма част от неговите жители, включително и представители на малкото евреи, останали в града. След превземането на Търново султан Баязид I нарежда да бъдат премахнати голяма част от градските първенци, включително и евреи. Това е причина малкото останали в Търново евреи да го напуснат и да се преселят в град Никопол. След падането на Търново османците окончателно сломяват българската съпротива, като превземат Видинското царство през 1396 г. От този момент за близо пет века окончателно е прекъсната държавната традиция на Второто българско царство.

Сред дошлите в българските земи евреи има не само търговци и занаятчии, а също и учени, юристи, философи, писатели и лекари. Те са придобили образованието и квалификацията си в Европа. Евреите в българските земи стават част от покореното немюсюлманско население (рая) в границите на Османската империя. За разлика от

християнското население, евреите се ползват с редица привилегии в първите десетилетия на османската инвазия в българските земи. Това се дължи на техните познания, умения и професионализъм в практикуваните професии. Османската власт има нужда от професионалисти, които да осигуряват снабдяването на турската администрация и армия с необходимите ѝ стоки и услуги и да подпомагат местната икономика<sup>4</sup>. Османските владетели им дават автономия в техните вътрешни дела, насърчават деловите им начинания. Наемат ги като лекари, дипломати и съветници. Един френски пътешественик, Пиер Белон, пише през 1553 г.: „Онези, които лечителстват в Турция, Египет, Сирия, Анадола и други градове в страната турска, са в голямата своя част евреи. Лесно е за евреите да опознаят медицината, защото могат да се справят с гръцки, арабски и еврейски книги, обърнати в техния просторечив изказ, като Хипократ и Гален, Авицена, Алмансур, Расис, Серапион и други арабски автори“<sup>5</sup>.

През османския период отношенията между немюсюлманските религиозни групи остават в сянката на големия конфликт между ислям и православие. В Османска империя съжителстват множество религии, като не липсва напрежение между представителите на немюсюлманските религиозни общности<sup>6</sup>. Пример за това са и отношенията между православни и юдеи. Причините за тези противоречия са разнообразни<sup>7</sup>. Безспорен е фактът, че османската администрация изравнява „хората на Писанието“, каквито са християни и евреи, като има дава статут на „зимми“, т. е. покровителствани от държавата. На практика османистите отчитат, че евреите заемат едно малко по-привилегировано положение в османската социална структура. Едва ли е без значение и фактът, че евреите са единствените немюсюлмани, които доброволно стават поданици на империята и сами търсят нейната закрила. Липсата на еврейска държава, която да ги подкрепя, гарантира политическата благонадеждност на еврейското население. От XVI в. в османските

---

<sup>4</sup> Тодорова, Н. Еврейското население в балканските провинции на Османската империя през XV-XIX в. – Проучвания за историята на еврейското население в българските земи. XV – XX в. С., 1980, с. 11.

<sup>5</sup> Цветкова, Б. Френски пътеписи за Балканите. С., 1975, с. 94.

<sup>6</sup> Тодорова, О. Образът на „нечестивия“ еврей в българската книжнина от XVIII – началото на XIX век и във фолклора. В: Български фолклор, кн. 3, 1994, с. 12.

<sup>7</sup> По този въпрос виж Мутафчиева, В. Представата за „Другия“. – В кн. Връзки на съвместимост и несъвместимост между християни и мюсюлмани в България. С., 1994, с. 36-39.

документи се прави разграничение между евреи и християни. За обозначаване на евреите и християните се употребява израза „yahudi ve zimmi“ т. е. евреите вече не се включват в числото на зиммите<sup>8</sup>. На евреите се дават привилегии. Те са освободени от някои данъци, плащани само от християнското население, какъвто е кръвният данък (девширме), разрешава им се да строят синагоги<sup>9</sup>.

Османистите отчитат и известна прилика между исляма и юдаизма, което е още една причина за положителното отношение на османската администрация към еврейското население. И двете религии са монотеистични и християнското триединство е неразбираемо за тях. Заедно с това както в исляма, така и в юдейската религия има много правни разпоредби, а свещените им книги са своеобразни законодателни наръчници. Съществува близост и в ролята и функциите на равина и ислямския улем. Те не са свещеници в християнския смисъл на думата, посветени в някакво тайнство, а лица с изключителни познания и способности<sup>10</sup>. Известни сходства се забелязват в обредността и култовата практика на двете религии – обрязване, въздържание от употреба на свинско месо и др.

След османското нашествие се създават големи и добре организирани еврейски общини в Истанбул, Солун, Одрин, по-малки в София, Видин, Пловдив, Никопол, Битоля, Скопие, Дубровник, Белград, Сараево и др. Многобройните еврейски общности в Османската империя живеят свободно. В редки случаи срещу тях има антиеврейски настроения. Принудени са да плащат специални данъци – поголовен (джизие) и военен налог (бедел), предавани на султана или на провинциалните управници по време на големи мюсюлмански празници.

Либералните граждански и религиозни права, които се предоставят на евреите и възможността свободно да се занимават с търговия и занаяти, улесняват бързата адаптация на местните и новодошли еврейски заселници към новите условия. За известен период

---

<sup>8</sup> M. A. Epstein. *The Ottoman Jewish Communities and their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*. 1980, p. 220 – 255, 280 – 283.

<sup>9</sup> M. A. Epstein. *The Ottoman Jewish Communities*, p. 27-36.

<sup>10</sup> Вж. още в: Тодорова, О. Образът на „нечестивия“ евреин в българската книжнина, с. 10 – 22.

евреите в българските земи преживяват своя златен век. Те търгуват с редица европейски държави, особено с Венеция<sup>11</sup>. Богатите турци търсят евреите за съдружници, като ги предпочитат пред християните. Разцвет бележи и религиозния и културен живот на еврейските общности.

Още едно доказателство за причините за проявената към евреите толерантност може да бъде открито в едно изказване, приписано на султан Баязид II. Османският владетел изказва съмнение, че Фернандо Арагонски е умен владетел, след като е изгонил своите евреи, с което разорява своята страна и обогатява Османската империя<sup>12</sup>. Това изказване има по-скоро апокрифен характер, но показва действителното положение на евреите в империята по времето на султан Баязид II.

След прогонването на евреите от Испания през 1492 г. за кратко някои от тях се установяват в Португалия, където също не намират радушен прием. Някои от прогонените испански евреи намират добър прием и се установяват в Османската империя. Те се захващат със занаяти, в които имат опит и които не изискват големи капиталовложения. Технологичните новости, които испанските евреите донасят, дават тласък за развитието на нови индустрии като производство на барут, огнестрелни оръжия, подобрения в производството на платове и в кожарската индустрия. Влиянието на евреите е толкова силно, че някои производства преминават изцяло в техни ръце - обработка и търговия със скъпоценни камъни и благородни метали, търговия с вино, бакалство, производство и търговия с памучни, копринени и вълнени платове и др. Евреите, занимаващи се с търговия, получават монопол върху търговията с вино, пчелен восък, а в някои райони и право да сечат монети (еврейски сребърни и златни монети са намерени от археолози в района на Етрополе)<sup>13</sup>. Богати евреи се занимават с обмен на пари, даване на заеми и други финансови сделки, включват се и в събирането на данъци. Сарафската дейност, смятана от други религии за грях, се извършва приоритетно от евреи. Скоро приносят им за

---

<sup>11</sup> Бар-Зоар, М. Извън хватката на Хитлер. Героичното спасяване на българските евреи. С., 1999, с. 21.

<sup>12</sup> Immanuel Aboab, *Nomologia o Discursos Legales*, 1629, Amsterdam, p. 9.

<sup>13</sup> Гичев, С. Еврейские монеты на Балканах в XIV-XVI веках. - В: Восточные источники по истории Юговосточной и Центральной Европы. Т. II. Ред. А. С. Тверитинова. М., 1969, 275-284.

османската икономика става безценен<sup>14</sup> и дори се разпространява виждането, че евреите са агенти и доносници на турската власт.

Евреите упражняват всякакви занаяти, но дори и богатите нямат право да притежават роби мюсюлмани, дворци, коне, кораби с голям брой гребци, разкошни облекла. Те имат право да притежават само роби немюсюлмани. Въпреки своите права, евреите се намирили на по-ниска степен в йерархията на османското общество от мюсюлманите.

Евреите в Османската империя, като добри финансисти са държавни и стопански съветници. Някои от тях заемат важни постове в османската администрация. Доказали се като добри търговци, евреите се утвърждават като редовни доставчици на различни стоки за турската армия. Със своето добро образование и езикови познания еврейските заселници се проявяват и като посредници, оценители, търговски представители, придворни лекари. Те поставят началото и на книгопечатането в Истанбул (1504 г.), Солун (1510 г.) и Одрин (1554 г.). Първата печатница е дело на братята Давид и Самуил ибн Нахмиас. Първоначално в новите печатници се издава Петокнижието, заедно с коментар към него. Постепенно в тях започват да се издават не само религиозни, но и светски произведения. Първата нееврейска печатница в Турция е създадена едва през 1728 г., което показва напредналото интелектуално ниво на евреите спрямо тогавашното общество.

За да улеснят своето приобщаване в обществото или да запазят живота си, някои от евреите, които живеят в Османската империя, приемат исляма. Тези евреи, наречени от своята общност с презрителното наименование марани (свине), продължават тайно да четат Тората и да практикуват различните юдейски обреди и обичаи. Променилите вярата си евреи (конверси) не могат да се върнат впоследствие към юдаизма. Това е причина често мараните да сключват бракове помежду си<sup>15</sup>.

Инициатива на евреите е създаването на първите обществени библиотеки, като за целта те закупуват и внасят художествена и религиозна литература. С тяхна подкрепа се

---

<sup>14</sup> Атали, Ж. Евреите, светът и парите. С., 2009, с. 259.

<sup>15</sup> Атали, Ж., Евреите, светът и парите, с. 238.

създават училища, в които освен религия се преподават светски науки като математика, история, астрономия, чужди езици. Основни организатори на тези културни и образователни институции са испанските сефариди. Идването им в земите на империята е съпътствано със специална заповед на султан Баязид II към държавните чиновници да приемат с уважение и грижа новите поданици на империята<sup>16</sup>.

Много скоро благосклонността към евреите отстъпва място на равнодушие от страна на властите. Това се дължи не толкова на религиозни, колкото на чисто икономически съображения. Родените в империята евреи нямат образованието и уменията на своите предци. Те не са завършили престижни европейски училища и университети, не владеят по няколко езика според изискванията на новото време. Така през XVII и XVIII в. еврейската интелигенция вече не представлява интерес за османската държава и съответно не е така ценена и добре посрещана. Империята търси и наема специалисти за нуждите на своята администрация директно от Европа.

Необходимостта от чести преселвания на евреите не оказва въздействие върху начина им на живот и спецификата на тяхната организация. Животът на еврейската общност е съсредоточен в общината и около синагогата. Това са двете най-важни институции за еврейското население. В зависимост от своя произход и език, се сформират различни общини – на заселници сефариди, ашкенази, романьоти, грекос и др. Управата на еврейската община е съставена от седем видни мъже, избрани с мнозинство от всички евреи, които плащат данъци. Те имат компетенции както по религиозни, така и по светски въпроси. В своята дейност се ръководят от нормите на еврейското право и обичаи<sup>17</sup>. В Османската империя управлението на еврейската община изпълнява и посредническа дейност между членовете на общността и османската администрация. Едни от основните задължения в тази връзка са свързани с данъчното облагане. Налага се принципът на разпределение на данъците в зависимост от размера на имуществото и финансовите възможности, за да може данъчната тежест да бъде разпределена колкото се може по-

---

<sup>16</sup> Райчевски, Ст., Българи и евреи през вековете, с. 26.

<sup>17</sup> Вж. Шифман, Л., От текста к традиции. М., 2000; Джонсон, П. Популярная история евреев. М., 2003.

справедливо. Събирачи на данъци, посочени от равините, пресмятат имуществото на членовете на общността и възможността за покриване на данъците. Понякога богатите се опитват да избегнат заплащането на някои данъци, което не се приема от водачите на общността.

За решаване на възникналите между членовете на общината спорове, към нея функционира равински съд (Бет Дин). Той е съставен от равина и още двама членове, обикновено притежаващи опит и познание по религиозни и житейски въпроси. Равините се произнасят по бракоразводни и наследствени дела, решават имуществени и други лични въпроси на членовете на еврейската община. Така равинът е не само духовно лице за евреите, а и авторитетен администратор по светски въпроси.

Други длъжности в управата на общината са тези на свещеника, който изпълнява еврейските ритуали, на писаря, на моела, шохета и др. Функциите на тези лица остават непроменени във времето. Продължават да съществуват и благотворителните каси, като освен за откупуване на роби-евреи, техните средства се използват и за подпомагане на бедни и сираци<sup>18</sup>.

Традиционно към общините функционират еврейски училища с три степени на обучение. Първата степен включва деца от предучилищна възраст. Втората – момчета между 7 и 13 години, а третата има за цел подготовка на свещеници, като обучението е с продължителност четири години.

Въпреки традиционно положителното отношение към еврейското малцинство, в Османската империя не липсва и дискриминационно отношение към евреите. То е свързано с т. нар. „кръвна клевета“, според която евреите убиват християни. Не са в състояние да я спрат специално издаваните папски були на Запад<sup>19</sup>, разпоредбите на Цариградската патриаршия и султанските фермани на Изток. Православните поданици на Османската империя също са обхванати от този предразсъдък към еврейското население, в

---

<sup>18</sup> Вж. Султанович, З., Живая связь. Еврейская история, традиции и культура, М., 1997.

<sup>19</sup> Poliakov, L., The History of Anti-Semitism. V. I, London, 1974, p. 61 – 62.

резултат на което има процеси срещу тях, водени от местните власти<sup>20</sup>. За да бъде прекратена тази практика, султан Сюлейман Великолепни издава ферман, според който делата срещу евреи, набедени в убийство на християни, се разглеждат само от Дивана, а не от местните правораздавателни органи<sup>21</sup>. Фермани, които защитават местното еврейско население от безпочвени обвинения в ритуални убийства, се издават и през XIX в. – през 1841 г. и 1866 г.<sup>22</sup>

Постепенно евреите губят своите икономически и политически позиции в империята. Наблюдава се спад в тяхното образователно и културно ниво. Началото на този процес започва през втората половина на XVII в. Той е част от общата тенденция на промени в общественно-икономическите отношения в българските земи в резултат на упадък на османския феодализъм. Влиянието на еврейската общност сред висшата управляваща администрация и в султанския двор намалява. От друга страна евреите забогатяват и започват да демонстрират своето материално положение чрез носене на облекла от коприна и украшения от злато. Султан Мурад III издава специални разпоредби, ограничаващи правата на евреите. Забранява се на жените от еврейски произход да носят копринени дрехи и бижута, а на мъжете – характерните за мюсюлманите червени фесове, като ги заменят със специфични шапки от зелен плат<sup>23</sup>.

В резултат на общия упадък на Османската империя, започва икономически упадък и на еврейското население. Българските евреи постепенно губят своето богатство, те изостават и от културното развитие на западноевропейските евреи.

Промените в икономиката довеждат до необходимостта от монетна реформа в резултат на която желязната лира замества златните и сребърни монети. Кризата се изостря особено в средата на XVIII в. Увеличават се случаите на нападения над домове и дюкяни на подчиненото население, включително и на евреи. Като резултат се засилва миграцията на еврейско население от град в град и създаване на нови общини. Въпреки

---

<sup>20</sup> В Мала Азия има процеси срещу евреи по обвинение в убийство срещу местни християни.

<sup>21</sup> Galante, A., Documents officiels turcs concernant les Juifs en Turquie. Stamboul. 1991, 157 – 158.

<sup>22</sup> Пак там, с. 158 – 161.

<sup>23</sup> Тощкова, В., Фрагменти от историята на евреите в България. С., 1997, с. 7.

това не се забелязва тенденция на изселване на еврейско население извън пределите на Османската империя в новоосвободените балкански държави. Вместо това евреите са съпричастни на българското население при борбата за собствена независимост.

В своята „История на българите“ от 1878 г. Константин Иречек дава кратки сведения за евреите в Европейска Турция. Той посочва, че живеещите там евреи, предимно испански преселници, са съсредоточени главно в градовете. Те имат свои селища в Тулча, Русчук, Лом, Видин, Пирот, Ниш, София, Самоков, Кюстендил, Пловдив, Татар Пазарджик, Ямбол и др. В Македония еврейски общности има в Солун и Битоля. В Дунавския вилает има 5 735 души мъже евреи, като само в Пловдивския санджак има 1 415 мъже от еврейски произход. Според Иречек еврейското население в Европейска Турция може да бъде определено на 95 000 души<sup>24</sup>.

Българското население в повечето случаи проявява положително отношение към представителите на еврейската общност в границите на Османската империя. Още Софроний Врачански в своето „Житие“ разказва как непознати евреи го спасяват от поругаване, на което искат да го подложат турци<sup>25</sup>. Любен Каравелов изтъква, че на територията на Турция не е срещал евреин, който да се прехранва с просия или кражба, че те са честни и трудолюбиви хора, уважават се и се подкрепят, готови са да помогнат на всеки без значение от неговата вяра и народност<sup>26</sup>.

Интересно е, че според твърдение на Петко Славейков евреите са поставени като втора нация мошеници, като на първо място той поставя българите<sup>27</sup>.

В българския предосвободенски печат има съобщения и статии за еврейската история, религия и гонения срещу членове на общността<sup>28</sup>. В издаваният от Раковски в Нови Сад вестник „Българска деница“ също е отделено внимание на историята на евреите. Подчертава се, че в борбата за своята църковна независимост, българите настояват за

---

<sup>24</sup> Иречек, К., История на българите. Под редакцията на проф. П. Петров. С., 1999, с. 543.

<sup>25</sup> Врачански, Софроний., Житие и страдание грешнаго Софрония. С., 2007.

<sup>26</sup> Каравелов, Л., Записки за България и българите. С., 1930, с. 103.

<sup>27</sup> Славейков, П. Р., Съчинения. Т. 2, С., 1978, с. 137.

<sup>28</sup> Вж. статия на Д. Мутев „Мезуза“, публикувана в „Български книжици“, бр. 3, 1858 г.

равни права на всички етнически общности в империята – българи, гърци, турци, арменци и евреи<sup>29</sup>. В българската преса се съобщава за прояви на антисемитски настроения – в Галац и Молдова<sup>30</sup>, в Одеса по време на Пасха<sup>31</sup> и др.

В годините преди Освобождението се появяват данни за проявено насилие над евреи в различни части на Османската империя и съседни на нея страни. Причина за това са най-вече предрасъдъците и суеверията, допълнително подсилвани от гръцкото духовенство. Повтарят се твърденията, че в своите религиозни ритуали евреите използват християнска кръв. В българската преса излиза опровержение срещу тази информация<sup>32</sup>. Пример за добро сътрудничество между българи и евреи е издаваният в Тесалоники (Солун) седмичен вестник „Салоник“ през 1869 г., който се списва на шпаньолски език.

Еврейското население подкрепя борбата на българския народ за откъсване от Гръцката патриаршия и извоюване на независима българска църква. Новите европейски идеи, особено след Френската революция, дават допълнителен тласък в борбата за еманципация и свобода в стопанския и духовен живот. Българският народ полага системни усилия не само за независима църква, но и за извоюване на допълнителни права и свободи и политическа независимост.

Правата и свободите както на българите, така и на всички малцинства, включително и на еврейското, са специално упоменати в „Нареда на работниците за освобождението на българския народ“, изготвена от Васил Левски през 1871 г. като проектоустав на Българския революционен централен комитет<sup>33</sup>. В нея Апостола прокламира мечтаното народовластие в българските земи, където трябва „да се повдигне храм на истината и правата свобода и турския чорбаджилък да даде място на съгласието, братството и

---

<sup>29</sup> Вж. в. „Българска деница“ от 26 юни 1857 г. В същия вестник Раковски обръща внимание на положението на руските евреи и на отстъпените им привилегии по времето на император Александър.

<sup>30</sup> Вж. в. „Дунав“ от 5 юли 1867 г.

<sup>31</sup> Вж. в. „Турция“ от май 1871 г.

<sup>32</sup> Вж. в. „Левант таймс“ от 6 юли 1874 г.

<sup>33</sup> Васил Левски. Документално наследство. С., 2000, с. 98 – 116: Документ № 36; НБКМ-БИА ф. № 85, II А 8107.

съвършеното равенство между всички народи<sup>34</sup>. Този програмен документ на българското освободително движение предвижда в свободна България „българи, турци, евреи и др. да бъдат равноправни във всяко отношение, било във вяра, било в народност, било в гражданско отношение, било в каквото било, всички ще спадат под един закон, който по вишегласие от всички народности ще се избере“<sup>35</sup>.

Левски споменава евреите и в едно свое писмо от 1871 г. до Ганчо Мильов от Карлово<sup>36</sup>. В писмото Апостола говори за „нашата България“, която ще бъде различна от сегашното положение в „турско“, тогава всички народи ще живеят „под едни чисти и святи закони, за всички ще е еднакво – и за турчина, и за евреина, ако припознаят законите наравно с българина“.

Левски нееднократно намира подслон в еврейски домове по време на своите посещения на местните комитети в Кюстендил и Видин<sup>37</sup>. В Кюстендил той отседнал при евреина Мошон Таджер, в къщата на когото се състои и едно от заседанията на тайния революционен комитет<sup>38</sup>.

Представители на еврейската общност, успяват да извоюват позиции сред османския управляващ елит, помагат на заловени български революционери, като издействат намаляване или отмяна на техните присъди<sup>39</sup>.

---

<sup>34</sup> Вж. Неделева, П., Идеите и прозренията на Васил Левски: стратегия към бъдеща правова държава. В: Да бъдем равни с другите европейски народи, IV национална правно-историческа научна сесия на СЮБ, С., 2010, с. 84 - 102.

<sup>35</sup> Васил Левски. Документално наследство. С., 2000, с. 98 – 116: Документ № 36; НБКМ-БИА ф. № 85, II А 8107.

<sup>36</sup> НБКМ-БИА, ф. №85, II А 80246.

<sup>37</sup> Атанасов, В., Васил Левски в Бабини Видини Кули – в. Мир, 30 юни 1936 г.

<sup>38</sup> Унджиев, И., Васил Левски. С., 1945.

<sup>39</sup> В периода 1871-1872 г. за член на ямболския турски съд от квотата на малцинствата е назначен евреинът Елияу Криспин. По време на своето участие, в съдът се разглеждат много дела срещу български бунтовници, по които са произнесени смъртни присъди. Когато не можел да окаже въздействие за намаляване на присъдата, Криспин не вземал участие в заседанието на съда, като предприемал спешно пътуване до Цариград или друго селище. Друг евреин, член на областния съвет на Пловдив – Елизер Моша Калев, улеснява спасяването на българи, обвинени в революционна дейност, за които се иска смъртно наказание. Елизер Калев развива много активна дейност по време на Априлското въстание (1876 г.) за спасяване на българи, обвинени в бунтовничество. След Освобождението на негово име е кръстена улица в Пловдив, където се е намирала къщата на видния общественик. Друг представител на еврейската общност Х. Мушон Гарти – известен юрист, общински съветник и съдия, също влияе за отмяна на тежките наказания,

Постепенно се увеличава броят на еврейските деца, които се обучават в новобългарски светски училища и гимназии. Създадените български училища, изградени в духа на европейското просвещение, се подкрепят от будни обществени и политически деятели, търговци, занаятчии. На откриването на българското училище в Ямбол през 1860 г. присъства и главният равин на града Рафаил, който взема активно участие в инициативата<sup>40</sup>.

Български евреи взимат участие и в Руско-турската война 1877-1878 г. Евреи като Мойсей Калев (от Пловдив), Леон Крудов (от Самоков) и др. участват в българското опълчение. Някои от руските евреи, взели участие в Руско-турската война, остават в България след сключването на Санстефанския мирен договор на 3 март 1878 г.

Еврейската общност в София се включва в защитата на града от грабежи и опожаряване при отстъпването на османската администрация и войска. Равинът Габриел Алмозино предприема незабавни действия за предотвратяване на опасността и създаване на организация за защита на населението. С изтеглянето на редовната турска армия рискът от грабеж и пожар се запазва. Той се провокира от периодичното преминаване на османски военни части и неформални групи, които заплашват имуществото и живота на населението в София.

За да осигурят охрана на града до нормализиране на положението, въоръжени еврейски младежи сформират своеобразна еврейска местна охранителна организация, която осигурява опазване на реда в София. Създадена е и пожарна команда, която

---

наложени на българи. Той влиза в кръга на такива видни възрожденски дейци като Христо Данов, Йоаким Груев и др. След Освобождението Гарти е дългогодишен общински съветник в Пловдив. Друг евреин, посветен в тайните на Българския революционен комитет, е Моше Таджер от Кюстендил. През неспокойното време на Априлското въстание в неговия дом намират убежище редица революционери от Кюстендилския край. След потушаването на Априлското въстание богати евреи подпомагат останалите без дом българи и сираците. Друг евреин Дивичон Саранга от Стара Загора получава официален документ от Българската екзархия в Цариград като благодарност за това, че става гарант на българи, обвинени за участници в българското националосвободително движение. Известен е фактът, че на заседанието на турския съд, на който е произнесена смъртната присъда срещу Васил Левски, евреите съдебни заседатели Самуил Фархи и Арие не се явяват и не подписват присъдата. Вж. още Райчевски, Ст. Българи и евреи през вековете, с. 33 – 35.

<sup>40</sup> Райчевски, Ст., Българи и евреи през вековете, с. 32.

потушава пожарите и предотвратява пълното опожаряване на града. Първият български княз Александър Батенберг издава указ за официално сформирание на първата пожарна команда именно от тези еврейски младежи.

## **2.ЕВРЕЙСКОТО МАЛЦИНСТВО СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО**

Периодът от Освобождението от османско владичество до края на Първата световна война бележи дълбоки изменения в структурата и границите на българската държава. Съществени процеси текат и във формирането на конституционно-правната основа на държавата и нейната партийно-политическа система. Поредица от събития през този период оказват сериозно въздействие върху съдбата на евреи в българските земи.

След Руско-турската война териториите с преобладаващо българско население са разделени. Берлинският договор изменя редица клаузи на прелиминарния Санстефански договор и променя границите на Третата българска държава. Българската държава е възстановена под наименованието Княжество България, а земите между Стара планина и Родопите, населени предимно от българи, са включени в автономна област Източна Румелия, която остава част от Турската империя. Първият кмет на Пловдив - главен град на Източна Румелия, Иван Гешов включва в своя екип като свой съветник Мошон Гарти<sup>41</sup>.

През април 1879 г. Учредителното събрание във Велико Търново приема основния закон на Княжеството – Търновската конституция, която е провъзгласена за една от най-демократичните конституции. Този основен закон провъзгласява България за наследствена и конституционна монархия с народно представителство, населението получава всеобщо изборно право при пряко и тайно гласуване, гражданите са равни пред закона, има свобода на вероизповеданията и др.<sup>42</sup> В съответствие с разпоредбите на Берлинския договор в Учредителното събрание взема участие главният равин на София Габриел Алмосино<sup>43</sup> в качеството на делегат на еврейското население. Правното положение на

---

<sup>41</sup> Гешев, Ив. Евст., Пловдивски спомени – моето кметуване. - Във: в. „Мир” №9417/ 30 ноември 1931.

<sup>42</sup> Вж. Друмева, Ем., Конституционно право. С., 2008, стр. 102 и сл.

<sup>43</sup> Габриел Алмосино е равин на София и депутат в Учредителното народно събрание, проведено в Търново през 1879, на което е приета Конституцията на българското Княжество. Със своите активни

българските евреи е регламентирано от разпоредбите на Берлинския договор и Търновската конституция, които прокламират свобода и равноправие на всички граждани в страната, без разлика на народност и религия<sup>44</sup>. Представителите на еврейската общност участват в политическия и обществен живот на страната.

На територията на Княжеството живеят представители на различни етнически и религиозни групи, включително евреи. В повечето големи български градове след Освобождението има еврейски общини. Според преброяване, проведено през 1878 г., в Княжество България живеят 10 000 евреи, а в Източна Румелия – 4 177. Само две години по-късно – през 1880 г., в Княжество България има вече близо 15 000 евреи, като увеличението се дължи най-вече на преселване на евреи от останалите под чужда власт територии<sup>45</sup>. През 1888 г. броят на евреите в българските земи вече е 24 382, през 1892 – 29 307<sup>46</sup>. Статистическите сведения сочат, че в края на 1920 г. броят на евреите в България възлизат на 43 209 души. През 1926 г. техният брой се увеличава на 46 558, а през 1931 г. – на 48 000 души, като 95% от тях са сафарадски евреи, а 5% ашкеназки евреи. През 1934 г. евреите (наречени в статистическия годишник „израилтяни“) са 48 398 души или 0.8% от населението на страната<sup>47</sup>. Еврейското население е съсредоточено основно в големите градове. По-големи еврейски общини има в София, Пловдив, Русе, Ямбол, Пазарджик, Кюстендил и др. Голяма част от еврейското население в страната е съсредоточена в София, където през 1934 г. живеят 12 784 души от еврейското население и то сформира втора по големина група след българите в града, които са 124 177<sup>48</sup>. Въпреки увеличаването на общия брой еврейско население в столицата, статистическите данни сочат, че намалява относителният му дял спрямо общия брой на населението в столицата.

---

действия софийският равин допринася за спасяването на София от опожаряване и други негативни действия от страна на изглеждащото се турско население, администрация и военизирани части.

<sup>44</sup> Токушев, Д., Демократичните свободи на гражданите според Търновската конституция. Сб. 100 години от създаването на Търновската конституция, С., 1986 г., с. 72 – 80.

<sup>45</sup> Райчевски, Ст., Българи и евреи през вековете, с. 37.

<sup>46</sup> Тошкова, В., Фрагменти от историята на евреите в България, с. 9.

<sup>47</sup> Статистически годишник на Царство България. Г. XXX, 1938, с. 25.

<sup>48</sup> Статистически годишник на Царство България. Г. XXXI, 1939, с. 57.

Княжеството е привлекателно както заради независимия статут, така и поради традиционно толерантното отношение на българската общност към малцинствата, в това число и еврейското. Представители на еврейската общност са включени в новоизградените управителни и представителни органи на Третата българска държава. Софийският равин Габриел Алмозино поставя своя подпис на двадесет и четвърто място под новоприетата българска конституция.

Еврейската общност се включва активно в обществения живот и на Източна Румелия. Тя има важна роля за запазване на българския характер на областта по време на изборите за местен парламент, проведени на 17 октомври 1879 г. На проведените избори българите печелят съкрушителна победа. В Областното събрание на Източна Румелия от избраните 36 депутати има 31 българи, 3 гърци и 2 турци. Така по един категоричен и безспорен начин се доказва етническата принадлежност на жителите на Източна Румелия<sup>49</sup>. Българското надмощие в законодателната институция на областта има важно значение за насоката на нейното развитие, както и за нейното бъдеще. През 1885 г. в резултат на въоръжено въстание се извършва съединение на Източна Румелия с Княжество България. На територията на България намира приложение Търновската конституция и българското законодателство. Съединението обаче не означава пълно обединение на земите с българско население. Съгласно разпоредбите на Берлинския договор извън пределите на българската държава остават Добруджа, Егейска Тракия и Македония (с изключение на малка част от Пиринска Македония), които са включени в границите на съседни на България държави. Населението в тези територии организира въстания, протести и меморандуми, като тези действия са подбуждани и подкрепяни от българските политически среди. В продължение на тази политика, през 1908 г. българската държава е преименувана от княжество в царство, а българският монарх Фердинанд е обявен за цар на българите. По този начин той заявява своето намерение да обедини под своята власт всички българи, които са извън територията на българската държава, в пределите на

---

<sup>49</sup> Стателова, Е. и др., История на нова България 1878-1944. Т. III. С., 1999, с. 82.

съседни страни. Тази политика предопределя българските военни аспирации, част от причините за участие на България в двете балкански и Първата световна война.

След участие в три военни конфликта и поражение във Междусъюзническата война и Първата световна война, в края на септември 1918 г. цар Фердинанд е принуден да абдикира, а властта се поема от неговия син Борис III.

Толерантността към евреите е утвърдена и в българското законодателство, което гарантира правата и свободите на всички граждани, без разлика на тяхната народност и религия. Основополагащи са нормите на Конституцията от 1879 г.<sup>50</sup> и Органическият устав на Източна Румелия<sup>51</sup>, които се допълват с конкретни нормативни актове. Предоставените на евреите избирателни права им дават възможност да вземат участие със свои представители в общинските и градски съвети. В общинския съвет на София се утвърждава практика да участват еврейски представители, като примери за това са общинските съветници Мардохай Хаим, Аврам Давид, Соломон Леви и други<sup>52</sup>.

В отделни български градове като Враца, Пазарджик, Русе се наблюдават и известни антиеврейски прояви. Там са арестувани евреи с обвинение, че извършват убийства на християнски деца и използват кръвта им в еврейски религиозни ритуали. Тези типични примери за „кръвна клевета“ не се различават от антиеврейските прояви в Европа, откъдето са внесени. Съществува и негативен пример за касиране на избор за народен представител от еврейски произход. През 1894 г. Петър Габе, баща на именитата българска поетеса Дора Габе, е избран в VIII Обикновено народно събрание за народен представител от Балчик. На 15 октомври същата година той полага клетва като народен представител, но на 21 ноември същата година, след дълги и шумни дебати, изборът му е касиран. Мотиви за решението е фактът, че народният представител има и друго лично име, въз основа на

---

<sup>50</sup> Петрова, Г. и П. Петров., История на българската държава и право. Извори 680 – 1944. С., 2007, с. 260 – 275.

<sup>51</sup> Органическият устав на Източна Румелия. Пл., 1879.

<sup>52</sup> Манафова, Р., Просветно и културно приобщаване на българските евреи от Освобождението до Първата световна война. – Проучвания за историята на еврейското население в българските земи. XV – XX в. С., 1980, с. 55.

което се оспорва идентичността на народния представител, а също и придобитото от него поданство. Касирането предизвиква сериозни дискусии сред българската общественост<sup>53</sup>.

След Освобождението се запазват компетенциите на духовните съдилища на евреите, които разглеждат главно въпроси, свързани със семейните отношения. За еврейското население такива съдилища са местните равински съдилища и Главният равински съд, които правораздават като арбитражни институции.

Образованието на малцинствата непосредствено след Освобождението е уредено чрез широка и автономна мрежа от частни училища. Такива има за повечето малцинства на всички образователни нива с изключение на университетите. В малцинствените училища изучаването на българския език е задължително, като постепенно се въвежда преподаването на български и на други предмети като история и география<sup>54</sup>.

Еврейското население в България е концентрирано в големите градове и се отличава с висока степен на грамотност и образование. В края на първото десетилетие на XX в. 42 % от населението на страната над 10 годишна възраст е грамотно. По-висока е грамотността на градското население – около 66 %<sup>55</sup>. Статистическите данни сочат, че през 1910 г. около 61 % от еврейското население е грамотно, като грамотността се увеличава през следващите години и тя е 68 % през 1920 г. и 71 % през 1926 г.<sup>56</sup> Известният земеделски деятел Стоян Омарчевски, по-късно министър на народното просвещение, също отбелязва високото ниво на грамотност и образование сред еврейското население, като я определя за най-висока от всички малцинствени групи в страната<sup>57</sup>.

След Освобождението в Княжество България има три светски еврейски училища: в Шумен, Русе и Самоков. През 1901 г. еврейските училища вече са четиринайсет, а през 1925 има двайсет и четири основни еврейски училища и седем прогимназии. В еврейските

---

<sup>53</sup> В. „Свобода“ бр. 1534 от 22 ноември 1894 г.

<sup>54</sup> Доклад на Република България, съгласно чл. 25, ал. 1 от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, 2003 г.

<sup>55</sup> Кратка история на България. Колектив. С., 1981, с. 289.

<sup>56</sup> Статистически годишник на Царство България. С., 1934, с. 28.

<sup>57</sup> Omarchevsky, S. The Jews in Bulgaria. – Reflex, 1929, № 5, р. 48. Според статистически данни в началото на XX в. нивото на грамотност е най-високо сред арменското население в страната.

училища се преподава на български, като между 8-11 часа седмично се изучава еврейски език. Постепенно назрява необходимостта от професионална подготовка на еврейски учители, които да попълнят дефицита от учители в еврейските училища с допълнителни познания по еврейски език, еврейска история и култура, география на Палестина и др. През 1924 г., след искане от Консисторията, Министерството на просвещението взема решение, с което разрешава на частните еврейски училища да назначават преподаватели по еврейски език, история и религия, които са чужди поданици. От кандидатите се изисква да представят както документи за кандидатстване за конкретната длъжност, така и препоръка от Консисторията. След 1895 г. към четиригодишните основни еврейски училища има възможност да се надграждат допълнителни класове. Класните училища обаче остават недостатъчни и много еврейски деца след завършване на еврейско начално училище продължават в български прогимназии и гимназии.

Част от еврейските младежи продължават образованието си във Висшето училище, сега Софийски университет, а други се насочват към чужди висши учебни заведения. За периода 1878 – 1915 г. около 20 български евреи защитават докторска степен в чужди университети, най-много в областта на правото<sup>58</sup>.

Евреите в българските земи имат неограничени права и свободи за изучаването и развитието на еврейската култура. Още през 1879 г. в Цариград е отпечатана книга на ладино с автор българският евреин Йосиф Бенрей. През 1893 г. българските евреи имат своя печатница, в която се печата на иврит и започват да издават свой вестник. Функционират еврейски самообразователни дружества - ученически и студентски. Пишат се драми, които се поставят на импровизирани сцени.

Толерантното отношение към малцинствата прави впечатление и е отразено в европейската преса. Специални дописки в европейски вестници, излизащи в Германия, Франция и Англия, информират за правата на малцинствата и специално на еврейското

---

<sup>58</sup> Тощкова, В., Фрагменти от историята на евреите в България, с. 12.

малцинство на територията на страната и широко оповестяват, че еврейското население в новата държава България се радва на завидна свобода<sup>59</sup>.

Първият конгрес на еврейските общини в България се провежда през 1884 г. по инициатива на еврейската община в София. На него присъстват представители от 11 общини, като за председател на еврейските общини в България е избран Пресиадучо Таджер. На конгреса се взема решение да бъде сменен главният равин на Княжеството с млад и енергичен ръководител на еврейската общност, който да защитава дейно интересите на евреите. Министерство на външните работи и изповеданията отхвърля направеното предложение и заплашва еврейската общност с финансови санкции.

През 1887 г. е свикана Втората конференция на еврейските общини в България, на която е проведен избор за ръководство на общините. През 1889 г. е проведена Трета конференция на еврейските общини. Министерство на външните работи и вероизповеданията дават разрешение за учредяването на Централна консистория. Дейността на еврейските общини в България се управлява от главния равин и трима изборни членове на консисторията.

През 1900 г. е проведен конгрес на еврейските общини, на който е приет устав, с който се утвърждава еманципацията на еврейската общност след Освобождението. На конгреса е взето решение за отделянето на обществения от религиозния живот. Обявява се, че еврейската общност към синагогата се превръща в еврейско светско общество. Същата година новият орган за управление на еврейските дела получава наименованието Централна еврейска консистория. Консисторията е избран обществено-правен орган на еврейското население, който съществува независимо от еврейската религиозна организация, въпреки че в състава му взема участие и представител на равинския институт<sup>60</sup>.

---

<sup>59</sup> Райчевски, Ст., Българи и евреи през вековете, с. 41.

<sup>60</sup> Черняевски, Г. и Л. Дубова. Опыт беды и выживания. С., 2007, с. 52.

Вторият конгрес на еврейските общини е проведен през 1920 г. и на него се прогласява религиозното и национално единство на еврейското население в страната, независимо от произход, език и гражданство.

Религиозната организация на еврейското население в страната се ръководи от главен равин. Първият главен равин на България, избран през 1897 г., е Габриел Алмозино. Родом от Никопол, Алмозино получава високо образование в Йерусалим и се ползва с уважение сред българското еврейство.

През 1921 г. е открит Еврейския народен дом. В него се помещават централните и местни комитети на евреите, библиотека с еврейска литература, различни еврейски организации. През април 1925 г. в София се провежда учредителна конференция на българската Организация за еврейски език и култура.

Така още преди утвърждаването на международните правила в защита на малцинствата, в България евреите имат всички права и свободи, които ползват българите и другите общности. Доказателство за това е и нареждане на Министъра на вътрешните работи Михаил Такев от 1910 г., според което правителството се отнася еднакво към всички български поданици, независимо от тяхната народност и вероизповедание. Окръжните управители и полицията се задължават да не допускат антиеврейска пропаганда под формата на проповеди, апели, печатни произведения и други.

След отправено искане от Консисторията през 1923 г. Министерство на правосъдието нарежда на всички съдилища в България да не насрочват дела в дните на еврейските религиозни празници, когато в тях участват евреи. Подобна заповед е издадена и от Министерството на войната. По искане на Консисторията се разрешава войниците-евреи да бъдат освобождавани за еврейските празници.

Някои от българските евреи свързват живота си с българската армия. Те са свободно приемани във военните учебни заведения в страната. Първите младежи евреи, завършили подофицерска школа или Военно училище са от заможни семейства. Първият курсант-евреин във Военното училище е Рахамим Мошон Гарти. След завършването му

през 1889 г. е произведен в чин „подпоручик“ и е първият офицер евреин в България, привърженик на Демократическата партия и ционистката идея. Взима участие в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война и преминава в запаса. Неговият син също поема по пътя на военната кариера, получава чин „майор“, а през 1940 г. подава оставка в знак на протест срещу приемането на Закона за защита на нацията. Друг възпитаник на Военното училище в София е Нисим Асенов. През Първата световна война Рахамим Мошон Гарти, Морено Грасиани и Йосиф Таджер получават звание полковник. Статистическите данни сочат, че през Балканската война в българската армия служат около пет хиляди евреи. Във войните 1912 – 1918 г. смъртта си намират 952 български евреи<sup>61</sup>.

До края на XIX в. на военна кариера се отдават още седем български младежи-евреи. До началото на Балканската война (1912 – 1913 г.) в българската армия на действителна служба има петима евреи, а в запаса – 20. Още през 1885 г. княз Александър Батенберг награждава командира на една от еврейските части, който командва отряд от 500 човека - Давид Мизрахи за проявената от него и неговите войници смелост в Сръбско-българската война от 1885 г. Във войната се отличават евреи от Русе и Варна, участници във военните действия. В Сръбско-българската война като милосърдни сестри участват около 40 млади жени от еврейски произход<sup>62</sup>. В Балканската и Междусъюзническата война загиват 236 евреи<sup>63</sup>.

В Първата световна война в българската армия са мобилизирани 7300 евреи, от които 722 загиват. В бойните действия българските евреи проявяват храброст и жертвоготовност<sup>64</sup>. До тридесетте години повечето офицери от еврейски произход са по професия лекари, аптекари, инженери, които получават чиновете си подпомагайки дейността в армията със своята професия.

---

<sup>61</sup> Цитирано по Дубова, Л., Чернявский, Г. Опыт беды и выживания, с. 58.

<sup>62</sup> Шипчанов, И., Съединението на България през 1885 г. и българските евреи. – Годишник на Обществена културно-просветна организация на евреите в НРБ. С., 1985, с. 45-46.

<sup>63</sup> Тошкова, В., Фрагменти от историята на евреите в България, с. 16.

<sup>64</sup> Тошкова, В., Фрагменти, с. 16; Райчевски, Ст. Българи и евреи през вековете, с. 52.

В министерствата почти не са заети лица от еврейски произход с изключение на дребни чиновници в нисшата администрация. В някои от министерствата не са отбелязани служители от еврейски произход. Такива са Министерство на войната и Министерство на външните работи. Най-високият пост в държавната администрация, заемана от лице от еврейски произход, е министър на правосъдието, изпълнявана от юриста Йосиф Фаденхехт през 1918 г. в правителството на Александър Малинов<sup>65</sup>.

През тридесетте години на ХХ в. се забелязва подем в културния живот на еврейската общност в България. Увеличават се културните институти и учебни заведения на евреите. Еврейските училища разполагат със значителни средства, с които подпомагат изграждането на нови училища и други културни институти. Организирант се концерти, театрални представления, кръжоци. Най-наситени са културните изяви в София, но такива се провеждат и в други големи градове, където има еврейски общности.

Основната сфера, в която еврейското население развива своята дейност, е търговията. Тяхното препитание е свързано по традиция с производство и продажба на текстилни изделия, кожи и храни. Присъствието им е особено осезаемо в свободните професии, те заемат длъжности като счетоводители и деловодители на частни търговски предприятия.

### ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Еврейските заселници са добре приети в Османската империя, където намират условия за упражняване на своята дейност. Те са ценени от османската администрация заради своите познания, умения и въвеждане на редица новости в производството и търговията. Еврейското население е съпричастно към борбите на българския народ и съдейства за решаването на неговите вътрешни проблеми чрез финансова помощ и пряко участие в различни инициативи. През разглеждания период в страната има малък брой случаи на антиеврейски прояви, които не нарушават сериозно социалния и стопански живот на еврейското население. След Освобождението се предприемат действия за

---

<sup>65</sup> Ташев, Т., *Министрите на България 1879-1999*. С., с. 73-74.

нормативна уредба на религиозната, образователна, социална дейност на малцинствата. Запазва се възможността за правораздаване по семейни, наследствени и други дела на специфични обичайни органи каквито са равинските съдилища. Българското следосвобожденско законодателство гарантира правата и свободите на всички граждани, без разлика на тяхната народност и религия, като това е основополагащ принцип, залегнал в българската Конституция от 1879 г.

**PLACE AND ROLE OF THE JEWISH COMMUNITY IN BULGARIA  
(FROM THE OTTOMAN RULE TILL THE THIRTIES OF THE  
TWENTIETH CENTURY)**

**Petya Nedeleva, PhD**

**SUMMARY**

Jewish population was welcomed in the Ottoman Empire, where they had found proper conditions to exercise their activities. They were appreciated by the Ottoman administration for their knowledge, skills and the implementation of series of innovations in the production processes and in trade. The Jewish population is being considerate to the struggle of the Bulgarian people and contributes about the solution of its internal problems through financial assistance and direct participation in various initiatives.

In the period under consideration in the country there may be found few cases of anti-Jewish actions, which have not interfered seriously with the socio-economic life of the Jewish population. After the Liberation activities have been undertaken with regard to the normative regulation of the religious, educational and social activities of Bulgarian minorities. The judicial powers in family, inheritance and other cases of specific customary bodies such as ravine courts were kept in place. Bulgarian post-Liberation legislation aimed to guarantee the rights and freedoms of any citizen without making any distinction as to their nationality or religious beliefs and this constituted basic principle, established under the Bulgarian Constitution of 1879.